

Jan Anne Bos

Bestaat God wel als homo sapiens niet meer bestaat?

De ultieme agenda van de kerk

Niet verkeerd die hype over 'Geloven in een God die niet bestaat'. Maar er is een meer urgente discussie: niet over het bestaan van God maar over het bestaan van de mensensoort. Laat de speculatieve vraag over 'bestaat God?' dan maar liggen, - de reële vraag is of homo sapiens straks nog bestaat. Daar gaat dit artikel over.

Singulariteit

De stand van zaken is grofweg als volgt. Er is een groots(?) conglomeraat ontstaan van eertijds losse deelwetenschappen die hun krachten bundelden; op basis van computerrekenkracht. Die bundeling gaat gepaard met exponentiële toename van die rekenkracht, die strekt van chemie, natuurkunde, wiskunde tot biologie, geneeskunst, genetica. Met name aangaande het menselijk leven zijn er zeer vergaande technieken ontwikkeld. Fundamenteel daarbij is dat het erfelijk materiaal waarmee het leven van mensen doorgegeven wordt, het menselijk genoom, in kaart gebracht is. Allerlei eigenschappen en gedrag van de homo sapiens die wij zijn, zouden daarmee in principe veranderbaar zijn. Men ontwikkelt mogelijkheden om beschadigde genen die voor erfelijke ziekten zorgen, te repareren of uit te schakelen. Vlak daarnaast liggen dan mogelijkheden om in het DNA verbeterde eigenschappen in te bouwen. Ook de afdeling Kunstmatige Intelligentie is met verbluffende dingen bezig. De denkkraft van kunstmatige breinen wordt enorm veel groter en is binnenkort zeer wel aan te sluiten op het menselijk brein.¹ Doorbraken zijn er te verwachten, niet alleen op het gebied van spraakherkenning maar ook op dat van perceptie en herkenning van emotie, laten we zeggen in de komende dertig jaar.

wetenschap-
pen die homo
sapiens
kunnen
verbeteren

Een voorspelling voor de nog langere termijn is moeilijker, omdat er te veel ontwikkelingen tegelijk zijn die op elkaar inspelen. Maar studies als van Kurzweil, Van de Herik en Postma rekenen met omslagpunten, zogenaamde 'singulariteiten'. Dan gaat het om grootheden (misschien is het woord meta-gebeurtenis wel op zijn plaats) als de Schepping zelf (of de Big Bang): dan is er geen terug meer. De nederlaag van de wereldkampioen schaken Gary Kasparov tegen DEEP BLUE in 1997 kun je ook als zodanig aanmerken. 'Zo'n singularity point zal steeds vaker voorkomen, op alle gebieden, in diverse gedaanten. We noemen: schaken, dammen, kaartlezen, taalbeheersing, rechtspraak, het herkennen van emoties. Het gehele cognitieve veld zal singularities opleveren.' Maar we weten nog helemaal niet hoe het als zodanig werkt.

al meer
omslagpunten

Hoeveel kan homo sapiens nog hebben?

Waar we zeker van kunnen zijn, is dat toekomstige veranderingen aan de mens of aan het organische leven geen miljarden jaren in beslag zullen nemen, zoals in de biologische evolutie. Voorafgaand aan het in de markt zetten van een complete nieuwe hominide zullen er onderdelen van de mens enorm verbeterd worden, op de wijze van elke consumentenmarkt met een oplopende schaal van vraag en aanbod. Dat proces is allang gaande zonder dat het als zodanig onderwerp van directe politieke besluitvorming is geweest. Harten werden getransplanteerd en kunstknieën ingezet. De soort als zodanig was daarmee niet in het geding. Het is maar een klein stapje meer naar heel kleine nanobots die op het niveau van de cel reparatie kunnen verrichten bij ontstane schade en naar embryo's waar geen geslachtelijk verkeer meer voor nodig is. En als we die stap nu dan kunnen zetten, – komt dan de grens van de mensensoort wel in zicht?

bij medische
ingrepen is
menselijke
soort nog niet
in het geding

Hoeveel valt er aan de mens te veranderen zonder de mens zelf af te schaffen, of in te ruilen, of te vervangen? Dan is natuurlijk ook aan de orde of deze sterk verbeterde wezens of apparaten ook bepaalde rechten hebben; hoe mag je ze behandelen? Gaan de gewone humanitaire rechten op hen over en hoe zit het met de rechten van de soort homo sapiens: heeft die het recht dat soort te blijven of mag je die soort opheffen uit naam van de verbetering? Dit soort vragen moet bewust geagendeerd gaan worden in de maatschappelijke discussie.

Christelijk geloof en/in de mens van de toekomst

Daar kan de kerk een belangrijke bijdrage aan leveren. De kerk moet zich afvragen: Is de technologisch verbeterde versie van homo sapiens de vernieuwing naar het beeld van Christus, waar de Schrift van spreekt; zo niet, wat is het dan wel? Zo ja, waarom spannen we ons daar dan niet veel meer voor in? Het komt er in mijn visie op neer dat de kerk hoognodig achterstallig onderhoud moet plegen ten aanzien van de belijdenis van de mondige mens in relatie met Schepper en schepping. De rest is in zekere zin niet relevant. Dat zal allemaal wel te maken hebben met eigen overleven als instituut. Ik wil er geen kwaad woord van zeggen. Maar de paus stelt ook onomwonden dat er sprake is van een nieuwe sociale kwestie die tot een fundamenteel antropologische kwestie is geworden; er spelen niet maar problemen op het terrein van de arbeidsverhoudingen tussen groepen van mensen, maar de mens zelf is op het meest

is verbetering
van homo
sapiens
vernieuwing
naar het beeld
van Christus?

basale niveau in het geding: het experimenteren met embryo's, klonering en ontwikkelingen die daaruit nog kunnen volgen.²

geen niet te
stuiten natuur-
verschijnsel

Als urgente vraag signaleer ik in de eerste plaats het gegeven dat de nieuwe hominide niet geheel willekeurig opduikt. Er is iemand voor verantwoordelijk; iemand doet het. Het is geen natuurverschijnsel, maar menselijke onderneming. Vervolgens is daar het element van de gewenstheid ervan. Welke verbeteringen willen we eigenlijk? Niemand heeft het daar in een geordende discussie over; maar het betreft wel de mensheid als geheel in een nog niet eerder vertoonde mate. Willen we bijvoorbeeld agressief gedrag van mensen wegwerken? Of neem de kwestie van veroudering. We kunnen het mechanisme van verouderen waarschijnlijk wel in de greep krijgen; maar haal je dan het leven eruit? En wat wil het zeggen, als we geslachtelijke voortplanting niet meer nodig hebben om de soort in stand te houden? Een derde element is, dat er niet geregeld is wie mag bepalen wat gewenst is; en op grond waarvan dan wel? Hoogstwaarschijnlijk zullen mensen in Afrika andere wensen koesteren aangaande hun toekomst dan in West-Europa. En als de mensheid het daar niet over eens kan worden, is dat dan een reden om het hele project van een nieuwe hominide af te blazen? En wie heeft dan wel het gezag om dat te doen, en de macht om het uit handen van de progressieve penose te houden?

Wie beslist, de markt?

Als we een volgende stap in de evolutie voor eigen verantwoordelijkheid moeten nemen, kunnen we ook besluiten die niet te zetten. Maar de kwestie is, dat we geen wereldorgaan hebben om dat te besluiten. Wat echter allerminst wil zeggen dat het dan ook niet gebeurt. In de huidige kapitalistische samenleving gaat deze of gene multinational wel tot productie over of tot voorlopers die hun eigen negatieve impact meebrengen.

zegening van
wetenschap
en techniek
reguleren

Maar minstens zo urgent is het om de zegeningen die we van de moderne wetenschappelijke en technologische ontwikkeling mogen verwachten goed te gaan regelen. Het verlangen om ziekte en tekort in te dammen is een van de belangrijkste menselijke elementen die in de loop van een lange culturele successie werden ontwikkeld. Maar tegelijk moet voorkomen worden dat er een 'genetische kloof' zal gaan ontstaan van mensen die wel en mensen die geen verbeterde eigenschappen (voor hun kinderen) kunnen krijgen.

De ultieme agenda van de kerk

De thematiek van een nieuwe hominide heeft al met al grote urgentie voor de kerk, maar in het algemeen is deze problematiek nog niet in het gezichtsveld van kerk en kerkleden. Kerkrecht, inrichting van de liturgie, diaconaat en oecumene verspelen allemaal hun recht als er geen mens meer is. Kerk bestaat uit mensen.

Daarnaast is er voor de kerk nog een vervolgvraag. Stel dat de opvolger van homo sapiens er moet komen om de complexiteit waarin we de wereld gebracht hebben in goede banen te leiden, omdat homo sapiens het niet meer aan kan. Is die nieuwe hominide dan ook in staat te geloven? Daar zit een enorm aantal zeer ernstige vragen aan vast die het wezen van religie als zodanig raken. Wat maakt eigenlijk dat levende wezens in staat zijn om religieus te zijn? Welke

rol spelen hersenen daarbij? En vergrote hersenen dan? Bestaat God wel voor hersenen van na homo sapiens?

Van de Herik stelt dat computers van na de Singulariteit wel uit de voeten zullen kunnen met de informatiekant van religie, maar niet met de belevingskant. Hij heeft zeker een punt. Maar dat is toch niet de diepste kern van de kwestie. Ik denk dat hij zich op een of andere manier wel moet vergissen, want geloven valt niet zo te verdelen; valt niet samen met het menselijk brein en is ook niet inherent aan het menselijke van dat menselijk brein (wat dat dan ook precies is). Ik heb nog geen begin van een antwoord op de vraag hoe het dan wel 'werkt', maar eigenlijk hadden we dat ook niet echt bij homo sapiens als beeld van God. Zijn vermogen om te geloven kan onmogelijk gezeten hebben in zijn ontstaan uit geslachtsverkeer van verschillende seksen. Hoogste tijd dus om hier meer inzicht in te verwerven. De kerk heeft er maar voor te zorgen ook kerk te kunnen zijn voor een eventuele opvolger van homo sapiens.

Ik denk op deze manier aangetoond te hebben dat een nieuwe hominide het hart van de christelijke belijdenis raakt. De kerk belijdt godsdienst als een dienst aan de mens. Sinds de schepping van de mens heeft niets de mens zo daadwerkelijk ter discussie kunnen stellen als deze mogelijkheid om hem op te heffen. We zullen zelf beslissen of we onze opvolger zullen lanceren, door een actieve daad dan wel door nalatigheid zulks te verhinderen. Gezien de huidige ontwikkeling van wetenschap en techniek zal de kerk om moeten schakelen van haar zorg voor de menselijke individu en zijn persoonlijk heil naar het leren behartigen van de belangen van de menselijke soort zelf.

Het behoeft geen betoog dat aan deze ultieme agenda van de kerk de status confessionis moet worden verleend. Anders is de kerk immers met een afleidingsmanoeuvre bezig en dus met een pseudo-agenda. De 'Singulariteit' raakt het hart van de kerk omdat de kerk singulier verweven is met het zijn of niet meer zijn van homo sapiens zelf.

Dr. J.A. Bos is emeritus predikant en promoveerde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam op een proefschrift getiteld 'Roeien voor het leven. De kerk en een nieuwe hominide, Narratio, Gorinchem 2009. E-mail: ja_bos@hetnet.nl.'

Noten

1. Zie voor het volgende H.J. v.d. Herik en E.O. Postma, *Geloof in computers*, UvT, Tilburg, 2009, alsmede Ray Kurzweil, *Het tijdperk van de levende computers. Wanneer computers slimmer worden dan mensen*, Lannoo, Tiel, 1999 en Ray Kurzweil, *The Singularity Is Near. When Humans Transcend Biology*, Penguin Books, London 2005.
2. *Caritas in Veritate* (Duitse vertaling p. 80).

hart van de
belijdenis staat
op het spel